

4. Досудебное урегулирование трудового спора - обязательное условие для обращения в суд, 26 мая 2017 [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://www.zakon.kz/4860734-dosudebnoe-uregulirovanie-trudovogo.html>

Копжасарова С.И.

*академик Е.А. Букетов атындағы Қарағанды университетінің 3 курс докторанты
Елтаев Т.*

*академик Е.А. Букетов атындағы Қарағанды университетінің ПРПД-22-1к тобының
студенті*

Тохтиева К.Р.

*ал-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің заң факультетінің 1 курс
магистранты*

*(Ғылыми жетекші: А.Ж. Әбдіжәми – з.э.к., қауымдастырылған профессор, академик
Е.А. Букетов атындағы Қарағанды университетінің азаматтық және еңбек құқығы
кафедрасының меңгерушісі)*

ГЕРМАНИЯ ҚАЛДЫҚТАРДЫ БАСҚАРУДАҒЫ КӨШБАСШЫЛАРДЫҢ БІРІ РЕТІНДЕ: ТҰРАҚТЫЛЫҚ ЖӘНЕ ИННОВАЦИЯ ЗАНДАРЫ

Германияның қалдықтарды басқарудағы жетістіктері басқа елдер үшін шабыттандыратын үлгі болып табылады. Көптеген мемлекеттер, соның ішінде тұрақты даму жолын енді ғана бастаған дар, өздерінің тиімді қайта өңдеу және кәдеге жарату жүйелерін құру үшін неміс тәжірибесін пайдаланады. Германия - қалдықтарды тұрақты басқару тек экология мәселесі ғана емес, сонымен қатар қалдықтар құнды ресурсқа айналатын тиімді экономика екенін көрсетті.

Соңғы онжылдықтарда Германия өзін қалдықтарды басқарудағы әлемдік көшбасшылардың бірі ретінде көрсетті. Ел экологиялық тұрақтылыққа ұмтылатын басқа мемлекеттер үшін үлгі болып қана қоймай, сонымен қатар жаңа экологиялық сын-қатерлерге бейімделе отырып, қалдықтарды қайта өңдеу мен кәдеге жаратудың инновациялық тәсілдерін енгізуде. Германия заңнаманы жақсарту, озық технологияларды енгізу және қоғамның тұрақты тұтыну мен қайта өңдеу процесіне қатысуын арттыру арқылы айналмалы экономиканы белсенді дамытуда. Германиядағы экономиканың тұрақты дамуына қалдықтарды басқарудың қосқан үлесі шикізат пен бастапқы энергияны үнемдеуге мүмкіндік беретін қайта өңдеу мен кәдеге жаратудың жоғары көрсеткіштерінен көрінеді.

Айналмалы экономика туралы Заң 2012 жылдың 1 маусымында күшіне енді. Заңның мақсаты-табиғи ресурстарды сақтау және қалдықтарды өндіру мен өңдеу кезінде адамдар мен қоршаған ортаны қорғауды қамтамасыз ету үшін айналмалы экономиканы ілгерілету. Циркулярлық экономика туралы Заңға Негіздемелік Директива түзетулері аясында қалдықтарға қатысты өзгертулер енгізілді (2008/98/ ЕС қалдықтар туралы Директива, 2018/851/ ЕУ директивасымен өзгертілген). Толығымен жаңартылған қалдықтардың негіздемелік Директивасының талаптары Германия заңнамасына 2020 жылдың 5 шілдесіне дейін енгізілуі керек еді. Бұл іске асыру «Еуропалық Одақтың қалдықтар жөніндегі Негіздемелік директивасын іске асыру туралы Заңының» 1 - бабы арқылы жүзеге асырылды (Тұйық (айналмалы) экономика туралы заңға түзету-KrWG). Қалдықтар жөніндегі өзгертілген Негіздемелік директиваның мақсаты қалдықтарды қайта өңдеудің алдын алу және ең алдымен ұлғайту арқылы айналмалы экономиканың дамуын күшейту болып табылады [1].

Неміс заңнамасына Директиваның мақсаттарына жету үшін қосымша шаралар енгізілді. Қалдықтардың алдын алу шараларын күшейту үшін қазірдің өзінде белгілі және дәлелденген өнім жауапкершілігі жүйесі кеңейтілді және қазірден бастап сақ болу міндетін қамтиды. Сақ болу міндеті өнімдерді пайдалануға жарамдылығын сақтауды талап етеді және оларды тек

соңғы шара ретінде жоюға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, сақтық міндеті құқықтық реттеу негізінде қамтамасыз етілуі мүмкін ашықтық міндетін қамтамасыз етеді. Содан кейін артық тауарларды өңдеу, қайтару немесе өнімді пайдалануды жалғастыруды қамтамасыз ететін шаралар туралы есептер қажет болуы мүмкін.

Пластикалық қалдықтарды азайту бағдарламалары және электронды және құрылыс материалдарын қайта өңдеу жобалары сияқты қатаң экологиялық стандарттар мен ауқымды бастамалар елге ресурстарды қайта өңдеу мен қайта пайдалануда жоғары нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді. Алайда Германия микропластиктерді қайта өңдеу проблемалары, тамақ қалдықтарының көбеюі және күрделі материалдарды сұрыптауды жақсарту қажеттілігі сияқты жаңа қиындықтарға тап болды.

Қайта өңдеу инфрақұрылымын жақсарту, қалдықтарды бөлек жинау және ластануға қарсы заңдарды күшейту жөніндегі бастамаларды қоса алғанда, жалғасып жатқан реформалар Германияға көшбасшылықты сақтап қалуға мүмкіндік беруде. Сонымен қатар қалдықтарды басқаруда туындайтын қиындықтарды жеңуге көмектеседі, бұл бүкіл әлем үшін тұрақты болашаққа жол ашады.

Германия қалдықтарды басқарудың кешенді заңдарын қабылдаған алғашқы елдердің бірі болды. 1972 жылы табиғатты және ландшафтты сақтау туралы Заң қабылданды, ал 1991 жылы циркулярлық Экономика туралы Заң (Kreislaufwirtschaftsgesetz) күшіне енді, ол кәсіпорындар мен азаматтарды қайта өңдеу және қайта өңдеу принциптерін ұстануға міндеттеді. Бұл заң өндірушілерді өз өнімдерінде одан әрі қайта өңдеу мүмкіндігін ескеруге міндеттейтін ережелерді бекітті.

Маңызды қадамдардың бірі Grüner Punkt ("жасыл нүкте") деп аталатын міндетті қаптаманы қайта өңдеу жүйесін енгізу болды, ол тиісті компанияларды орау материалдарын қайта өңдеу процесіне қатысқаны үшін қаржылық ынталандырумен қамтамасыз етті. Бүгінгі таңда бұл жүйе әлемдегі ең табысты жүйелердің бірі болып табылады.

Қалдықтарды бөлек жинау жүйесі Германия әлемдегі ең тиімді болып саналатын қалдықтарды бөлек жинау жүйесін белсенді түрде дамытуда. Елде көп деңгейлі сұрыптау жүйесі жұмыс істейді: қалдықтар бірнеше санатқа бөлінеді - шыны, қағаз, пластик, органикалық заттар және аралас қалдықтар. Қалдықтардың әр түрі бөлек шығарылады, бұл оларды әрі қарай өңдеуді жеңілдетеді.

Германияда қалдықтарды бөлек жинау көптеген коммуналдық қызметтер мен кәсіпорындар үшін қалыпты жағдайға айналды. Бұған тек заңнамалық реттеу ғана емес, сонымен қатар қалдықтарды дұрыс жоюдың маңыздылығы туралы халықтың хабардарлығын арттыруға бағытталған кең ақпараттық науқандар арқылы қол жеткізілді.

Германия қайта өңдеуде әсерлі нәтижелерге қол жеткізді. Бүгінгі таңда елдегі қалдықтардың 60% - дан астамы қайта өңделеді немесе қайта пайдаланылады. Бұл әлемдік көрсеткіштерден едәуір асып түседі. Атап айтқанда, пластмасса мен әйнекті қайта өңдеу басқа материалдар арасында жетекші орын алады. Қаптамаларды қайта өңдеуге ерекше назар аударылады, бұл табиғатқа жүктемені азайтып қана қоймайды, сонымен қатар шикізатты үнемдеуге ықпал етеді.

Германия өңдеу тиімділігін арттыру үшін жаңа технологияларды белсенді енгізуде. Олардың ішінде қалдықтарды автоматты түрде сұрыптауға арналған жүйелер, компосттаудың жетілдірілген әдістері, сондай-ақ қалдықтарды энергияға айналдыру технологиялары бар (энергияны қалпына келтірумен жағу деп аталады). Германия энергия өндіру үшін қалдықтарды пайдаланудағы жетекші елдердің бірі болып табылады: жылу мен электр энергиясын алу арқылы қоқыстарды жағу көмірқышқыл газының шығарындыларын айтарлықтай азайтуға және көмілген қалдықтарды азайтуға көмектеседі.

Бір реттік қаптамалар мен пластмасса бұйымдарын экологиялық таза және оңай қайта өңделетін материалдарға ауыстыру үшін пластикалық технологияларды дамыту маңызды бағыт болып табылады.

Германия циркулярлық экономика тұжырымдамасын белсенді түрде қолдайды, онда қалдықтар жай қоқыс болып қалмайды және құнды ресурстарға айналады. Дөңгелек

экономика барлық материалдарды бірнеше рет қолдануға болатын жабық өндірістік циклдарды құруды қамтиды. Бұл өндірушілерден тек қайта өңдеуді ғана емес, сонымен қатар оңай қалпына келтіруге немесе қайта өңдеуге болатын ұзақ мерзімді өнімдерді әзірлеуді талап етеді.

Германияның қалдықтарды басқарудағы табысының маңызды бөлігі-халықпен белсенді жұмыс. Білім беру бағдарламалары, қоғамдық науқандар, оқушылар мен студенттерге қалдықтарды тұрақты тұтыну және кәдеге жарату принциптерін үйрету саналы және жауапты қоғам құруға көмектесті. Елде қоқыстарды бөлек жинау бойынша акциялар, сондай-ақ пластикті пайдалануды азайтуға және жасыл өмір салтына көшуге бағытталған әртүрлі экологиялық бастамалар үнемі өткізіліп тұрады.

Германия қалдықтарды қайта өңдеу бойынша рейтингтердегі жетекші орындардың бірінде болып жүр. Мысалы, ел өз қалдықтарының 70% - на дейін өңдейді, ал әлемдік орташа көрсеткіш шамамен 30-40% құрайды. Германия сонымен қатар көмірқышқыл газының шығарындыларын айтарлықтай төмендететін әлемдегі ең ірі қалдық энергия өндірушілердің бірі болып табылады.

Сонымен қатар, Германия пластикалық қалдықтарды қайта өңдеуде табысқа жетті, бұл жаһандық деңгейдегі маңызды экологиялық мәселелердің бірі [2].

Заңнаманың үнемі жетілдірілгеніне қарамастан, қоғамда қайта өңделген пластикалық қалдықтардың сапасының төмен болады деген көзқарас орын алды. Бұл көптеген қайта өңдеушілердің сапа туралы түсініктеріне қайшы келді.

Жоғарыда сипатталған көзқарас бүгінде белгілі бір дәрежеде ғана бар, өйткені қайта өңделген пластик туралы пікір біртіндеп өзгеруде. Бір жағынан, бұл сатып алу туралы шешім қабылдау кезінде тұтынушылардың экологиялық таза екендігі туралы хабардарлығының артуына байланысты. Ал екінші жағынан, бастапқы материалды пайдалануды азайту үшін пластикалық өнімдерде рециклатты көбірек қолдануды талап ететін заңнамалық талаптар қойылды. Осыған байланысты «қайта өңделген пластмассалар бастапқы материалдармен бәсекеге түсе ала ма және бастапқы материалдарды қайта өңделген материалдармен алмастыруға бола ма?», - деген сұрақтың болуы заңды. Ірі брендтердің иелері-бір жағынан ерікті міндеттемелерден, екінші жағынан белгілі бір салалардағы заңнамалық талаптардан туындаған-жеткізушілерге қойылатын талаптарды түбегейлі өзгертеді. Олар пластмасса өнеркәсібінде барған сайын танылатын сертификаттар арқылы тұрақтылықты растауды талап етеді. Мысалы, «Көк періште» («Blauer Engel») экологиялық қауіпсіздік белгісі пластиктің 80% -н минималды пайдалануды талап етеді [3].

Соңғы жылдары ел пластмассаны қайта өңдеу көлемін ұлғайтуда және оны күнделікті өмірде пайдалануды азайтудың жаңа әдістерін әзірлеуде [4].

Германия инновациялық технологияларды енгізу, заңнамалық базаны жетілдіру және өз азаматтарын белсенді оқыту арқылы қалдықтарды басқару саласында Авангард болып қала береді. Қайта өңдеуге, қайта пайдалануға және айналмалы экономикаға негізделген тұрақты даму моделі бүкіл әлем елдері үшін үлгі болып табылады. Германия қалдықтарды дұрыс ұйымдастырылған басқару қоршаған ортаны сақтауға көмектесіп қана қоймай, жаңа жұмыс орындарын құру және технологияның дамуын ынталандыру арқылы экономикалық пайда әкелетінін көрсетеді.

Германия мемлекетінің қалдықтармен жұмыс істеу саласындағы оң тәжірибесін республика заңнамасын жетілдіру жолында біздің еліміз де назарға ала алады. Сонымен қатар, қатты тұрмыстық қалдықтарды қайта өңдеу және кәдеге жарату тәжірибесіне озық тәжірибелерді біртіндеп енгізуді жалғастырған жөн.

Ғылыми мақала 2024-2026 жылдарға арналған ғылыми және (немесе) ғылыми-техникалық жобалар бойынша Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің Ғылым комитеті қаржыландыратын ЖРН АР23490668 «Қазақстан Республикасындағы қатты тұрмыстық қалдықтарды өңдеу мен кәдеге жаратудың

құқықтық аспектілері: проблемалар мен перспективалар» жобасын іске асыруға бағытталған гранттық қаржыландыру шеңберінде дайындалған.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1 Abfallwirtschaft in Deutschland 2023, Fakten, Daten, Grafiken
https://www.bmu.de/fileadmin/Daten_BMU/Pool/Broschueren/abfallwirtschaft_2023_bf.pdf

2 Der große Überblick zum Kunststoffrecycling
<https://www.plastverarbeiter.de/verarbeitungsverfahren/kunststoffrecycling/der-grosse-ueberblick-zum-kunststoffrecycling-519.html>

3 Kann sich Post-Consumer-Rezyklat mit Neuware messen?
<https://www.plastverarbeiter.de/verarbeitungsverfahren/kunststoffrecycling/kann-sich-post-consumer-rezyklat-mit-neuware-messen-505.html>

4 Kann sich Post-Consumer-Rezyklat mit Neuware messen?
<https://www.plastverarbeiter.de/verarbeitungsverfahren/kunststoffrecycling/kann-sich-post-consumer-rezyklat-mit-neuware-messen-505.html>

Мадуарова А. Ж.

*академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, «6В04205 – Кәсіпкерлік қызметті құқықтық реттеу» білім беру бағдарламасы бойынша 3 курс студенті
(Ғылыми жетекші: Асетова Гулнур Бакытовна, академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, азаматтық және еңбек құқығы кафедрасының аға оқытушысы, з.ғ.м.)*

ҚАЗАҚСТАН КӘСІПКЕРЛЕРІНІҢ ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚОРҒАУ ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛ ҚЫЗМЕТІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Қазақстанның экономикасы жаһандық нарықтың ықпалында дамып келеді. Елдің тұрақты әлеуметтік-экономикалық дамуын қамтамасыз ету үшін шағын және орта кәсіпкерлік саласын қолдау мемлекеттің негізгі басымдықтарының бірі болып табылады. Шағын және орта кәсіпкерлік саласы халықты жұмыспен қамтудың маңызды көзі ғана емес, сондай-ақ елдің ішкі жалпы өнімінің айтарлықтай бөлігін құрайды.

Дегенмен, кәсіпкерлер күнделікті қызметінде көптеген қиындықтарға тап болады. Мысалы:

- Мемлекеттік органдардың шешімдерінің қарама-қайшылығы;
- Бюрократиялық кедергілер;
- Сыбайлас жемқорлық және басқа да заңсыз әрекеттер.

Осыған орай, кәсіпкерлердің құқықтарын қорғау және оларды мемлекеттік қолдауға қол жеткізуді қамтамасыз ету үшін арнайы институт – Кәсіпкерлердің құқықтарын қорғау жөніндегі уәкілдік институты құрылды.

Кәсіпкерлердің құқықтарын қорғау мәселесі тек Қазақстан үшін емес, әлем елдері үшін де өзекті болып табылады. Әсіресе, нарықтық экономикаға көшу жағдайында кәсіпкерлердің құқықтарын қорғау экономикалық тұрақтылықты сақтау үшін маңызды рөл атқарады. Елімізде бұл бағытта уәкіл институтының құрылуы мемлекеттік басқарудың маңызды жетістіктерінің бірі болып саналады.

Уәкіл институты кәсіпкерлердің өз құқықтары мен заңды мүдделерін еркін жүзеге асыруына, мемлекеттік органдар тарапынан әділетті қатынасқа қол жеткізуіне кепілдік береді. Бұл мақалада уәкілдің негізгі міндеттері мен функциялары талданып, оның елдегі кәсіпкерлік қызметке ықпалы қарастырылады.

Сонымен қатар, Уәкіл институтының құрылуының тарихи және халықаралық аспектілерін қарастырған жөн. Мысалы, Еуропалық Одақ елдерінде кәсіпкерлердің құқықтарын қорғау жүйелері бірнеше онжылдықтар бойы жұмыс істеп келеді. Ұлыбритания